

GOVOR MJESTA BOGDÁNŌVCI

Marija Raguž
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Medicinski fakultet u Osijeku
Osijek, Republika Hrvatska

Sažetak:

Rad donosi prikaz jezičnih obilježja govora u mjestu Bogdanovci u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Stanovnici Bogdanovaca bili su iseljeni za vrijeme Domovinskoga rata. Ovaj se mjesni govor nalazi na granici posavskoga tipa slavonskoga dijalekta i nije dosada detaljno prikazan u dijalektološkoj literaturi. Opisane su fonološka, morfološka, sintaktička, tvorbeno i leksička razina ovoga govora u odnosu na standardni hrvatski jezik i slavonski dijalekt, prema dostupnoj građi snimljenoj na terenu. Uz opisane jezične osobine navedeni su primjeri. Potvrđeno je kako se govor nalazi unutar posavskoga tipa. Posebno je zanimljiv u ovome govoru odraz jata.

Ključne riječi: Bogdanovci, dijalektologija, mjesni govor, odraz jata, slavonski dijalekt.

Uvod

Bogdanovci su selo smješteno između Vukovara i Vinkovaca. Od Vinkovaca ih dijeli trinaest kilometara, a od Vukovara samo šest. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine broji 710 stanovnika, većinom hrvatske narodnosti. U studenom 1991. stanovnici Bogdanovaca zajedno s hrvatskim braniteljima bili su prisiljeni napustiti selo (Horvat 1998). Dakle, ovo je selo na čijem se prostoru nije kontinuirano živjelo. Unatoč tome, stanovnici Bogdanovaca su se vratili, sagradili su crkvu i predani su čuvanju tradicijske kulture kroz Kulturno-umjetničko društvo „Seljačka sloga“ i Udrugu „Bogdanovačka etno škrinja“. Tradicijsku kulturu svoga sela koju čuvaju kao dio svoga identiteta nazivaju šokačkom.

U ovome radu bit će analiziran govor mjesta Bogdanovci na temelju terenskih snimaka četvero kazivača: Marije-Mande Anokić, rođ. Šimić, 1933. godine; Sofije Ižaković, rođ. Šokac, 1932. godine; Branimira Rendulića, rođenog 1941. godine i Kate Tadijanović, rođ. Čikanović, 1942. godine. Svi su kazivači rođeni i žive u Bogdanovcima. S kazivačima su vođeni razgovori otvorenoga tipa u trajanju od sat vremena u prosjeku.

Govor Bogdanovaca nije detaljnije obrađen u dijalektološkoj literaturi. Izrijekom se spominje jedino u radu Josipa Lisca (2003b: 6) gdje ga autor svrstava među govore posavskoga tipa: „Govor posavskoga tipa istočnije je opet prostraniji pa seže sve do Gorjana sjeverno od Đakova; na sjeveroistoku obuhvaća Bogdanovce, a na jugoistoku Račinovce na Savi“. Glavno obilježje posavskih govora je postojanje akuta, što i ovo istraživanje potvrđuje. Zanimljivo je međutim da na Ivšićevoj karti Bogdanovci nisu obuhvaćeni granicom koja obuhvaća govore posavskoga tipa (Ivšić 1913). Nalaze se neposredno izvan granice koja je ucrtana kao pretpostavljena, označena je na način koji ukazuje da se ne može s potpunom sigurnošću tvrditi da je granica baš tu jer nije bilo dovoljno podataka ili nisu bili dovoljno jednoznačni.

FONOLOGIJA

ODRAZ JATA

Na Ivšićevoj karti, Bogdanovci su u prijelaznome području. Nalaze se izvan jedne od propusnih granica kakve je Ivšić ucrtavao ondje gdje nije bilo dovoljno podataka, ili nisu bili dovoljno jednoznačni da bi se granica mogla ucrtati kao kakav zid između dvaju govora u smislu da se pojave strogo razdvajaju (Ivšić 1913). U literaturi koja se bavi slavonskim dijalektom u cjelini, opisane su skupine mjesta ovisno o tome koji se odraz jata pojavljuje u govoru na tom području. Međutim, Bogdanovci imaju rubnu poziciju, nisu izrijekom spomenuti, osim u već navedenom citatu iz knjige Josipa Lisca.

Pri istraživanju se pokazalo kako su u ovome govoru zastupljeni sva tri moguća odraza jata:

a) ikavski:

- dugi: *bílog, cvíta, díte, dònīt, drínak, lípo, naprīd, prísno, prosícat, salíva, salívalo, slíp, svīče, ūvīk;*
- kratki: *dī, dica, dīda, divèruša, doživila, kolívka, lito, mīsto, nègdi, plíva, pràmdida, sīčam, sīdē, sīkirama, smīlo, šùkun-dīda, tīo, tīli, vòlila, vòlili, živit;*

b) ekavski:

- dugi: *célo, dònēla, dònēli, dònēt, dvē, iscēdi, izmēša, iznēla, kòrēn, lēp, mēšani, mléko, nàprēd, nèvrēme, òbadvē, odélce, pòslē, prēč, rétkōg, slēp, nè_smēm, svēt, ūmrēt, ūvēk, vrédne;*
- kratki: *dēda, deverūša, dòle, nēdelje, óvde, òbesilo, pòbegne, ponēdeljka, vènčaju, sēst, sēdali, sēdī, sēdneš, sētila, tēla, tēli, tēro;*

c) (i)jekavski:

- dugi: *bjēli, cjēli, cjénila, cvjêca, djéte, ljéka, ljêpo, mljéko, mjénjānja, pòsljē, razùmijēš, umjēsi, ūvjēk, zamjēsīt;*
- kratki: *djē, djēca, djētetom, djēver, nāmještene, óvdje, pjēvati, propovjēdnīk, pròsječ, sjētīm, svāgdje, vjērovati, vjēšalica.*

Raspodjela odraza ovisno o dužini sloga nije pravilna, sva tri moguća odraza mogu se pojaviti neovisno o tome radi li se o dugom ili kratkom slogu. Potrebno je naglasiti kako svi kazivači koriste sva tri odraza jata. Znakovit je odlomak:

Od_mòji svätova je lípo bílo, bío je_i čauš, i djevèruše bíle, bíla je_od Čüte màma divèruša mēni. Čàvuš kážu što_dár, što_prikáziva. Tò je čàvuš, što_vòdi svätove, nèkad tàko, jèl? Čauš je vodío svätove i búde deverūša ko_sáde, nèznam sáde búde djēver, djevèruša, ja nèznam sād kàko sáde. A_mlādu_nu sáde vòdi màma, al_ònda níje do_vjenčánja. Íšle_su djevèruše_s_mlādom, a_kúm je íšō sa_đuvègijōm, jèl? Sa_đuvègijōm, a_òve mlāde od_djevèruše ídu med_njīma. Nēma djēvera, níje, nè. U_šōkački svätova níje_bio dīver, sáde jē.

Kazivačica je koristila *d(i/e/j)e*ver/uša. Radi se o riječi koja pripada običajima. Očuvan je naziv *đuvègija* za mladoženju, bilo bi očekivati kako će nazivi za ostale svatovske uloge također biti sačuvani, i jesu: *mlāda* – kao i danas, ženska osoba koja se udaje, *čauš*, *čàvuš* za muškarca koji najavljuje određeni događaj u tijeku svadbenoga dana i svojevrsni je organizator; *djevèruše* – bliske rođakinje svadbenoga para, imaju istaknuto mjesto, ali nemaju posebne dužnosti; *djēver* – bliski rođak mladoženje, dužnosti su mu različite ovisno o lokalitetu, najčešće se mora brinuti o mladoj. Dakle, očuvane su riječi za svatovske uloge, ali nejednak je odraz jata u riječima koje imaju odraz jata u osnovi.

Ukoliko bi se gledalo samo na stroge jezične činjenice, one bi svakako izazvale zbunjenost jer ne postoji nikakva pravilnost kad se radi o raspodjeli odraza jata u ovome govoru. Bogdanovci dosad nisu ciljano obrađivani u dijalektologiji pa je nemoguće usporediti sadašnje

stanje s prošlim kako bi se zaključilo barem o smjeru promjena jer ne može se reći ni da je određeni tip odraza češći, da prevladava. Potpuno su ujednačeni u svojoj čestotonosti.

Jedna je kazivačica rekla: *Něko_je ěkāvski, něko_je ikāvski, něko_je kàko sěbi ũzo*. Kazivači tvrde da se ranije govorilo uglavnom ikavski, uvijek to potkrepljujući istim primjerima: *lĭpo, bĭlo, mlĭko*. Mada, oni sami govore i *lijĕpo, bĕlo, mlĕko*.

Međutim, ako se i uzme u obzir pretpostavka kako su ranije „birali“ kojemu će se odrazu jata u govoru prikloniti, moguće je da se to onda ranije nastojalo dosljedno provoditi, bar na razini osobnog idioma određene individue. Ali potrebno je napomenuti kako je, nakon prestanka snimanja, snaha jedne od kazivačica primijetila kako se njezina svekrva u velikoj mjeri trudila govoriti „fino“. Komentirala je kako se inače ne izražava kao tijekom snimanja. Kazivačica je, kao i ostali, imala sva tri odraza jata, ali bilo je primjetno kako tijekom razgovora zastajkuje, traži pravu riječ, govori polagano i vrlo razgovijetno.

Na upit zašto je to tako, obje su ispričale kako su tijekom progonstva bile opominjane zbog načina izražavanja, čak i unuci, djeca, ispravljali bi ih po dolasku iz škole. Govorili bi svojoj baki što je pravilno, a što ne. I sama je rekla kako zbog unučadi govori kako govori i dodala je, govoreći o raznim boravištima za progonstva: *Zàtō kàžem da_nè_mogu jâ, dok_sam_žĭva, jĕš_ću sŭpe ĭ_něću ĭmati sŭsede ve(ć)_ću_ĭmati kòmšĭje*. Kazivačica je time ustvrdila kako je promijenila svoj način izražavanja, ali postoje granice do kojih u toj promjeni ide.

Ovisno o kazivačima, raspodjela je bila takva da su dvije osobe imale najveći broj ekavskih odraza, jedna najviše ijekavskih, dok je najviše ikavskih imala kazivačica vrlo zainteresirana za očuvanje starine i običaja. Ovako je ona govorila: *Pa_jel_tō_sad nĭje nĕšta ljĕpo kad_ĭma nĕšta lĭpo ili_sàd_da kàžem eto_lĭpo nĕšta u_sĕlu*, dakle, čak se ispravljala kako bi bila što bliža onome što je za nju bogdanovački govor. Svih je četvero kazivača upotrebljavalo sve odraze jata, i u dugim i u kratkim slogovima. Ovako to izgleda u brojevima po osobama, ekavski/ikavski/ijekavski u dugim slogovima - K1:14/5/7; K2: 8/1/4; K3: 1/1/4; K4: 5/12/7, a u kratkim slogovima – K1: 21/10/10; K2: 4/6/4; K3: 2/4/6; K4: 4/14/5.

Činjenica je kako svi kazivači imaju vrlo osviješten pristup korištenju jezika i čini se kako je to posljedica rata. Sličnu je situaciju zabilježila Kolenić (1999: 43) prilikom istraživanja govora Ilača dok su mještani bili u progonstvu i zabilježeno je kako je odraz jata uglavnom ikavski, ali se približava standardu, te Lukežić (1996: 221) koja je prilikom istraživanja iločke skupine govora zabilježila kako je odraz jata ondje u prošlosti bio ikavski, a zatim prešao u ekavski u razdoblju prije Domovinskoga rata. Lisac kaže (2003a: 40): „Svakako je ipak stanje glede jata u slavonskom dijalektu donekle zagonetno, pa ga u nekim pojedinostima ne možemo objasniti ni danas“, a rat i progonstvo dodatno su uskomešali raspodjelu tog obilježja mjesnih govora.

Ostali su vokali jednaki kao u standardnome hrvatskom jeziku.

OSTALE FONOLOŠKE OSOBITOSTI BOGDANOVAČKOGA GOVORA

Među fonetskim materijalom ovoga govora izostaje glas „h“. Moguće ga je čuti u uzvicima: *aha, ha*, te u riječima koje označuju pojave modernog doba: *elektrotĕhnika, hĕtĕl, ophĕdnja*. Gdje bi u standardu bilo „h“, u ovome govoru izostaje: *nĭjĭ* (njih), *ámovi* (hamovi), *tĕli* (htjeli), *ĕrā* (oraha), *krŭ* (kruh), *ĕćeš* (hoćeš), *svĕji* (svojih), *ŭvatili* (uhvatili), *ĕma* (odmah), *tĕio* (htio), *strā* (strah), *vātali* (hvatali), *rāst* (hrast), *àjde* (hajde). U slučajevima kad bi se jedan pored drugoga našla dva vokala, uslijed izostanka glasa „h“, dolazi do proteze. U pravilu se radi o glasu „v“ kao protetskoj (*kŭvano, krŭvovi, kŭvali*), premda se kao protetski glas javlja i „j“ (*snàja, grijòta*).

U govoru jedne kazivačice zabilježeno je: *àfto* (također *àftovima, aftóbus*). Ime susjednoga sela Cerića svi izgovaraju *Cĕriĕ*.

O nepostojanju prijeglasa kao promjene svjedoče imenice: *màščĕm, Ànokićom*, gdje „o“ nakon palatala nije prešlo u „e“. Dakle, isti je nastavak u instrumentalu jednine imenica a-vrste muškoga roda i za palatalne i za nepalatalne osnove.

U govoru se ne čuje osjetna razlika između č i ć.

Metateza je zabilježena u imenici „folklor“ koja glasi *fòrklōr*.

Veznik jer u bogdanovačkome se govoru čuje isključivo kao *jěl*. Nije zabilježen nijedan primjer „jer“. *Jel mu ùnuk je svèćenik i ònda je tō kúpjo./ Kō ostàne kòt kuće taj òpet izvadi krù jel dvâ sâta òn mōra se pèć./ Trážili su da kùpe tog svètog Antúna jel tō među pŕvim kípvima štò su uòpće nàpravili.*

L na kraju sloga uglavnom ne prelazi u o u imenica i pridjeva pa se kaže: *pèpel, dèbel*. L na kraju sloga u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda u jednini redovito prelazi u o.

Zabilježen je primjer jedne imenice *stònjak*, gdje bi u standardu bilo „stolnjak“. Tu je „l“ na kraju sloga vokalizirano u „o“. Imenica stol i u bogdanovačkom govoru glasi *stól*.

Ako vokalizaciju l/o promotrimo unutar širega aspekta slavonskoga dijalekta, pokazuje se kako je ona dosljedno provedena na kraju sloga jedino kod glagolskoga pridjeva radnog. Ponekad nije ni ondje, primjerice u mjestu Siče (Berbić Kolar, Kolenić 2014: 53). Međutim, u rječniku iste knjige mogu se pronaći imenice i pridjevi koji nemaju vokalizirano „l“ na kraju sloga – *anđel, kisel, kotal* (Berbić Kolar, Kolenić 2014: 97-311).

Nije ni sibilizacija uvijek dosljedno provedena čemu svjedoče primjeri: *u polítiki, òdžaki*. Provedena je u primjerima: *jàstuci, bàrjaci, drínci* (od *drínak*), *poljoprìvrednici, mômci, kàtolici, svèćenici*.

Ako prijedlog „s“ dolazi ispred palatala, ponekad se događa jednačenje po mjestu tvorbe: *Nì š čim, š njīma, sà š njīm*, ali se u tom obliku upotrebljava i kad nije ispred palatala (*š tim*), a čak se dogodi i dvostruka uporaba: *sà š njīm, sà š njī* (s njih). Ovi primjeri nisu česti premda ih je koristilo više kazivača. Jednačenje po mjestu tvorbe događa se i u primjeru *jedàmpūt*.

U govoru se neke riječi skraćuju ispadanjem vokala, a najnestabilniji je vokal „i“: *Rùšce* (*Ružice*), *vīdla, īznō, òšli, mīsla, kōlko, dōno, òšla, četř, vīš, tōlko, gōdna, mèn*. Prema navedenim se primjerima čini kako do ispadanja glasa dolazi kada je kratko i nenaglašeno, najviše je takvih primjera u zanaglasnome slogu.

PROZODIJA BGDANOVAČKOGA GOVORA

Što se tiče naglasnoga sustava, on se sastoji od pet akcenata i naglasnih dužina. Uz kratke i duge uzlazne i silazne naglaske, može se čuti i akut, kod svih kazivača, na primjer, *lāne, dōč, tūd, rādi, prerādi*.

Kod svih je kazivača specifično dosljedno prenošenje naglaske na prednaglasnicu: *nà njivu, nà lulu, nà noge, nà kirbaj, prèd kućom, ù glāvu, itd.*

MORFOLOGIJA

IMENICE

Kod imenice *sŕce* pojavljuje se infiks –t- u jednom slučaju pa je zabilježeno *srcètā* kao nominativ množine. Međutim, potrebno je spomenuti kako su *srcètā* u ovom slučaju ukrasi u obliku srca, a kad se upotrebljavao oblik *sŕce* onda znači organ ili metaforu za ono do čega je kazivačima stalo (metaforično značenje – osjećaji). Tako od imenice *sŕce* imamo zabilježene kose padeže, pa primjerice lokativ glasi *ù srcu, nà srcu*. Razvidno je kako se radi o razlikovanju dvaju značenja: jedno je pluralia tantum, *srcètā*, i znači srcoliki ukrasi, a drugo je *sŕce* u značenju organa (mišića) koji se nalazi u prsnom košu. Tako je zabilježeno i u rječniku sičanškoga govora gdje piše da su *srceta* - srcoliki ukrasi, a *srce* je definirano kao dio *vršike* (metaforično značenje) (Berbić Kolar, Kolenić 2014:249). Dakle, ne radi se o istome značenju riječi

sřice i *srcetā* i moguće je da ovo vrijedi za većinu govora slavonskoga dijalekta, što dakako treba potkrijepiti dodatnim primjerima.

Genitiv množine imenice „orah“ glasi *ōrā*. To nije neobično s obzirom na činjenicu da fonem „h“ često izostaje u slavonskome dijalektu, pa su tako ranije spomenuti takvi primjeri i u ovome govoru. Dakle, genitiv množine bio bi *oraha*, ali bogdanovački govor ne poznaje glasa „h“, on se reducira, a dva „a“ se stežu u *ā*. Na drugome je mjestu zabilježen instrumental množine *orāsima*. Moguće je da je danas *ora* : *orasi*, prema prijašnjemu stanju kada se još čuvalo „h“.

Instrumental jednine se i kod imenica kojima osnova završava na palatal tvori nastavkom –om: *s_Ānokićom*, u slučaju imenice „mast“, nastavak bi bio –jom, jer je *māšćōm*. Nastavak –em u tvorbi instrumentala jednine kazivači nisu nijednom koristili.

Imenice a-vrste u množini koje znače ime naselja tvore lokativ nastavkom –i: *u_Vīnkovci*, *u_Šāptinovci*, *u_Piškurevci*, ali je i *na_mōji vrātī*. Pojavljuju se analogijom i oblici: *kraj_Būdrovci*, *iz_Svinjārēvci*, *kod_Feričāncī*. Dakle, i genitiv množine imenica koje znače ime naselja također se tvori nastavkom –i.

Imena naselja Nuštar, Ivankovo, Zagreb i sl. sklanjaju se jednako kao i u standardnom hrvatskom jeziku.

ZAMJENICE

Zamjenice se često u govoru skraćuju. Tako je zabilježen oblik *mēn* kao dativ zamjenice „ja“: *štāj_men na_stōl*; *prēpisa ōna mēn*. Nenaglašeni oblik zamjenice „oni“ u genitivu i akuzativu množine glasi „i“ zbog fonološkoga obilježja, odnosno izostanka fonema „h“ u ovome govoru.

Zabilježeno je i *njēve*, *njēva*, *njē (dve)* za njihove, njihova, njih (dvije).

PRIDJEVI

Komparacija pridjeva odvija se kao i u standardnom hrvatskom jeziku. Zabilježeni su superlativi: *nājviše*, *nājbolje*, *nājstāriji*, *nājmanje*, *nājdraže*, *nājranije*, *nājvažnije*, ali i *nājtěžje*, *nājgorje* – gdje se komparativ (pa onda i superlativ) tvori sufiksom –ji tamo gdje je u standardu sufiks –i.

Pridjevi na –akav – u ovome govoru se tvore sufiksom –ki: *svākaki* (svakakvi), *tākī* (takvih), *tāka* (takva), *kākē* (kakve), *kākā* (kakva), *nīkaku* (nikakvu).

GLAGOLI

Glagoli se uglavnom koriste u aktivu, što je i inače karakteristično za hrvatski jezik: „U hrvatskom jeziku pasiv nije tako čest kao u nekim drugim jezicima...“ (Barić 1995: 230). Međutim, zabilježene su i pasivne konstrukcije: *mōra_se*; *tū_se dvā peškīra obēsilo*; *tō_se mētalo na_tāj bārjak*; *tō_se mētalo dvē klūpe*; *žār_je nōsita*; *pīje_se*.

Infinitiv se od oblika koji ga predstavlja u standardnome jeziku razlikuje po tome što izostaje dočetno „i“, dakle, umjesto –ti/-ći, ovdje su samo –t/-ć: *stāt*, *pēc*, *dīgnit*, *jěst*, *brāt*, *žīvit*, *skūvat*, *mētīt*, *ūdat*, *rēc*, *uprēgnit*, *sēst*, *dōnīt*, *čūt*, *pokāzat*. Infinitivna osnova glagola jahati je *jaši*- što je vidljivo u aoristu: *ōbjaši*, i glagolskom pridjevu radnom: *jāšio*. Dakle, infinitiv toga glagola bi u ovome govoru bio *jāšīt*. Skraćena je infinitivna osnova glagola kod glagolskoga pridjeva radnog glagola otići: *ōšo*, *ōšli*. Također je skraćena i u slučaju glagola uzeti: *uz-o*, umjesto *uze-o*.

Treće lice prezenta množine ponekad se tvori nastavkom –u, kako je zabilježeno u primjerima: *rāzmjēnu*, *vīdu*, *vādu*, *ćeju*.

Prezentska osnova glagola početi je počm-: *počmu*, a od glagola znati je znad-: *znáděš*. Ta je osnova ponekad skraćena kod glagola moći, vidjeti i htjeti u drugom licu prezenta: *víš, ôš, môš*. To se događa samo u često korištenim glagolima, sudeći po dostupnoj građi. Analogno je skraćivanje infinitivne osnove otići – *ôšo, ôšli*.

Aorist je zabilježen u upotrebi u ovome govoru. Oblikom je jednak kao u standardnome hrvatskom jeziku, osim što što u prvom licu jednine nema glasa „h“, u primjerima: *rèkō* (re-koh), i nenaglašenom obliku prvog lica jednine aorista pomoćnoga glagola biti: *bì* (bih). Ostali zabilježeni oblici aorista jednaki su kao i u standardu: *prèpisa* (ona), (on) *òbjaši, zàmota_se* (on).

Upotreba imperfekta nije zabilježena.

Perfekt se ponekad upotrebljava bez nenaglašenoga oblika pomoćnoga glagola biti, oblikom je jednak glagolskome pridjevu radnom: (ja) *pèkla*, (oni) *dòšli*, (on) *bìo*, (on) *òstō*.

Pluskvamperfekt je zabilježen u primjeru – *Òna_je bila ìmala_i vèliki dükata*.

Futur prvi je jednak kao u standardnom hrvatskom jeziku, osim činjenice da se infinitiv od kojega se tvori razlikuje od standardnoga po izostanku dočelnoga –i: *sádit, trèbat, pàst, rēc, dôc, izác, kupòvat, dònēt*.

Futur drugi nije zabilježen.

Imperativ se tvori jednako kao u standardu, s time da se ponegdje gdje bi u standardu nastavak za drugo lice jednine bio –i, pojavljuje nulti morfem. Isti glagol se može koristiti u oba oblika kako je vidljivo u nekima od primjera: *bàci, mètì, ìd, ìdi, donèsi, vidi, stèri, dáj, òdi*.

Optativ nije zabilježen, kao ni glagolski prilozi.

Glagolski pridjev radni muškog roda u jednini, tvori se nastavkom –o, nastalim od –l na kraju sloga. Međutim, ukoliko je prethodni vokal „a“, dolazi do stezanja –ao u –o: *ìmō, išo, príçō, pèko, çúvō, tèro, òstō, prodávō, pòmogo, pròdo, ôšo, prezívō, slùžbovo, òbišo, mórō, prìstō, zàvjetovo, slìko, poskídō, trèbo, stòjo, nastrádō, slào, krétō*. Iznimke su glagoli jednosložne osnove: *dào, znào, slào*, ali je zabilježeno i *dô*, uz *dào*. Ponekad i ako je ispred završnoga „o“ vokal „e“, dolazi do stezanja „eo“ u „o“, u primjeru *ùzo*. To je ipak iznimka jer u ostalim slučajevima dočelno –e glagolske osnove nije ispalo, čak i kod istog kazivača pojavljuje se *ùzeo*. Zabilježeno je i: *prèveo, dòveo*, itd. Također, kod glagola čija osnova završava na –i, ono ostaje: *rádio, krénio, završio, ožènio*, itd. Dakle, općenito bi se moglo zaključiti kako se glagolski pridjev radni muškoga roda u jednini tvori jednako kao i u standardu, dodavanjem morfema –o na glagolsku osnovu, uz razliku da, ukoliko glagolska osnova završava na –a, „ao“ se steže u „o“, osim ukoliko se radi o jednosložnoj osnovi.

Glagolski pridjev trpni tvori se uglavnom sufiksom –t: *òženit, zàbit, pòkrito, pràvita, ùrèdito, ògrádit, pòrušit, nòsita, sàšita*. Zabilježen je i oblik *opèrisan*.

Kondicional prvi tvori se jednako kao u standardnome hrvatskom jeziku, a od njegovih se oblika razlikuje zbog razlika u oblicima od kojih se tvori. To se odnosi na prvo lice aorista pomoćnoga glagola biti, - bi, zbog izostanka glasa „h“ u ovome govoru, a i zbog već spomenutih razlika u tvorbi glagolskog pridjeva radnog. Zabilježeni primjeri kondicionala prvog jesu: *bi_vòlio, vòlila_bi, bi_glèdala*, (zašto) *bi_se_jâ prèdala, mórō_bi, bi_tô znàla*.

Uz napomene o infinitivu i prezentu navedene su neke specifičnosti koje ovaj govor posjeduje glede infinitivnih i prezentskih osnova.

Glagoli druge vrste s morfom –nu- u infinitivnoj osnovi i –n- u prezentskoj, u ovome govoru u infinitivnoj osnovi imaju –ni-: *ùginilo, d'ignit, skìnìla, z'inio, okréniti, pòginìla, krénìla, smřznit*.

Glagoli šeste vrste u prezentskoj osnovi ne gube morf –iva- (koji karakterizira infinitivnu osnovu) u prezentskoj osnovi kako se to inače događa u standardu pa su kod ovih glagola prezentska i infinitivna osnova izjednačene. Zabilježeni su primjeri prezenta, u trećem licu jednine: *prikázìva* (prikazuje), *iz'iskìva* (iziskuje), *pòštìvam* (poštujem), *rasàdìvam*.

TVORBA RIJEČI

U ovome se govoru tvore složenice tipa: *bàb-Màrika, snàš-Sòfa, bàc-Lóvro, nìna-Klâra* karakteristične za slavonske govore (Kolenić 1999: 46).

SINTAKSA

PADEŽI KOJIMA MJESTO OTVARAJU PRIJELAZNI GLAGOLI

Glгол pričati otvara mjesto prijedlogu „od“ uz genitiv pa sintagma izgleda: pričati od + imenska riječ u genitivu, umjesto očekivanoga: pričati o + imenska riječ u dativu. Primjeri su: *A_od_čègā da_pričamo?*(A o čemu da pričamo?)/ *Da_jâ pričam od_mòjī svätova.* (Da ja pričam o svojim svatovima.).

Lokativ ponekad biva zamijenjen genitivom u primjerima: *Od_mòjī svätova je lípo_bilo, bïo_je_i_čauš, i_djeveruše bile, bíla_je od_Ćüte māmā divèruša mēni.* (U mojim svatovima je bilo lijepo, bio je i čauš, i djeveruše su bile, Ćutina mama mi je bila djeveruša.) / *Tô_se više pòtroši skòro Bòže veĉ_ù svätova.* (To se potroši skoro i više, Bože, nego u svatovima.)/ *U_šòkaĉki svätova nìje bïo ðiver, sáde jê.* (U šokačkim svatovima nije bilo divera, sada ga ima.). U standardnome bi hrvatskom to bilo: u svatovima, lokativ. Ovi primjeri predstavljaju odstupanje od standardnoga jezika na sintaktičkoj razini, pravila za sintaksu nisu ista kao u standardnome jeziku.

VEZNIK „VEĆ“

U rečenicama: *Tô_se više pòtroši skòro Bòže veĉ_ù svätova.* (To se potroši skoro i više, Bože, nego u svatovima.)/ *Ne_òvāj trùljārski veĉ_prāvi ðukat.* (Ne ovaj truljarski nego pravi dukat.) zvuči arhaično.

POREDAK RIJEČI U REČENICI

Dok u standardnome hrvatskom jeziku riječi bez vlastitoga naglaska, i prednaglasnice i zanaglasnice, teže pomicanju prema početku rečenice i grupiranju (Barić i dr. 1995:595), u ovome se govoru to ne očituje. Ovo su primjeri rečenica koje bi u standardu zvučale neobično iz tog razloga: *A_za_svätove nísu pògaĉe se_pèkle./ Ti_nè_mōraš se_ùdat./ Jel_mu_ùnuk_je svēĉenik i_ònda_je tō kúpīo./ Kō ostāne kòt_kuće taj_òpet izvadi krū_jel dvā sātā òn mōra_se pēĉ.*

GRAMATIČKI ROD

Švábe bíle vrédne i_bògate. U ovome je primjeru vidljivo kako se sročnost provodi prema gramatičkome rodu, a ne po spolu.

LEKSIK BOGDANOVAČKOGA GOVORA

U bogdanovačkome govoru zabilježeni su turcizmi: džàbē, pèškīr, tèpsija, ćòšak, ćòrav, džèzva, kàpīja, òðzak, ćórba, čauš, čāvuš, bàšĉa, àvlija.

Uz turcime, pojavljuju se i germanizmi: sùpa, sòs, mùstra, èklat, šnājderica, brāun, pīnter, mōlovani, pèlcer, vèšmašīna, špòret, rérna, fàjgl.

Rodbinski nazivi zabilježeni u Bogdanovcima jesu: šógōr (sestrin suprug – svak), snàja (snaha), brāt, sèstra, dēda (djed), svèkrva, jètrva, prīja (majka osobe koja je ženidbom ili uda-

jom došla u obitelj), dāda (otac), nīna (strina), néna (starija rođakinja, ali sestra ili sestrična, ne tetka, već osoba iz iste generacije u obitelji).

FRAZEMI

Neke se zabilježene fraze sastoje od cijele rečenice, a kod nekih je samo određena sintagma obilježena posebnim značenjem. Navode se rečenice živa govora s frazemima i njihovo tumačenje:

Nè_bi mène nīko prèveo žédnu preko vòdē. – ne bi me nitko prevario;

A_òvi_tū izmíšljaju sād nèke tòple vòde. – proglašavaju novošću odavno poznate stvari;

Tò_je grijòta od Bòga. – nečuvjen grijeh;

Jòš mǎlo pǎmeti ĩmam što me nīje òstavila. – još sam uvijek sposobna razmišljati;

Njòj_je svè rávno, svè joj_je rávno. Di_Dūnav tèčē kūd_i krénio. – svejedno joj je za sve, neće utjecati na tijek događanja;

Īmala račúna zvāt iz_Austrálije. – isplatilo joj se (zvati iz Australije);

Kàkǎ vláda, tǎka i paráda. – posljedice su u skladu s uzrocima;

Bòg te pòmogo. – poštapalica, uzvik koji označava emotivnu reakciju obilježenu čuđenjem;

Bòrovo dòšlo k sèbi - (Borovo) se oporavilo;

Sād me bòlī brīga ni_za_òvò ni_za_òno. – nije mi stalo (do ovoga ni onoga);

To se nè sme rěć - izraz koji se odnosi na neprikladne izraze, vulgarnosti i sl.

A štǎ mōš - izraz resignacije;

Štǎj mèn na_stól - što meni znači (popeti se na stol), nikakav mi problem ne predstavlja (popeti se na stol);

Dǎ, i kǎd, da ĩzvīne se, za_próljev, – frazem koji upozorava da će se reći nešto što se smatra neprikladnim;

Síròma – pridjev u značenju siromašan, ali može se odnositi i na mušku i žensku osobu u ovome obliku. Označava siromašnu osobu ili osobu u nevolji.

al po prīje, kǎkī; - po onome od ranije, nikako; po prijašnjem, ni slučajno;

tò_je bílo život - to je bilo lijepo, za pamćenje;

Bìo àpāš. - Bio je zločest, živ;

Jèdnòm dúšòm díjat - biti složni.

MALI RJEČNIK BOGDANOVAČKOGA GOVORA

âm, âma, im., m.r. - ham, dio opreme za konja

àvlija, àvlije, im. ž.r. - dvorište

bâšča, bâšče, im., ž.r. - vrt

brâun, pridj. – smeđ

bràunski, -a, -o, pridj. – smeđ

čǎuš/ čǎvuš, čǎuša/ čǎvuša, im. m.r. - muška svatovska uloga, organizator svatovskih događanja

čòper, čòpera, im., m.r. - čopor

čórba, čórbē, im., ž.r. - juha

čòrav, -a, -o, pridj. - slabovidan

čòšak, čòška, im. m.r. - kut, ugao

dèda, dède, im., m.r. - djed
devèruša/divèruša/djevèruša, (deverùša), im., ž.r. - djeveruša, svatovska uloga
dígod, pril. - gdjegod, ponegdje
dvójci, dvójaca, im., pl.t. - blizanci
đínđa, đínđē im., ž.r. - jeftini ukras
đuvègija, đuvègije, im., m.r. - mladoženja
džàbē, pril. - uzalud
džèzva, džèzve, im., ž.r. - lončić za kuhanje kave
èklat, èklam, gl. - izrađivati čipku
fàjgl, fàjgla, mn. *fàjglovi*, im., m.r. - vrsta cvijeta iz porodice Cheiranthus
fùruna, fùrune, im., ž.r. - peć
gànak, gànka, im., m.r. - trijem
ìmat, ìmam, gl. - posjedovati, biti, postojati
ìstek, pril. - tek
jedàred, pril. - jedan put
kàdgod, pril. - ponekad
kàpija, kàpije, im., ž.r. - ulazna vrata
kérit se, kérim se, gl. - isticati se glasnim pjevanjem i gestama pri zajedničkom veselju
mèd, prijed. - među, između
mògućan, -ćna, ćno, pril. - imućan
mòlovani, -a, -o, pridj. - oslikani
mùstra, mùstre, im., ž.r. - uzorak
nápast, nápasti, im., ž.r. - prijetnja, nevolja, opasnost, sve što osobu može povući u nešto loše
nà strān, pril. - ustranu
nèdelja, nèdelje, im., ž.r. - tjedan
nèubavan, -vna, -vno, pridj. - neuračunljiv
nīna, nīne, im., ž.r. - strina
néna, néné, im., ž.r. - nešto starija rođakinja
nüz, prijed. - uz, do
òdžak, òdžaka, im., m.r. - dimnjak
opèkmezit se, opèkmezim se, gl. - ožalostiti se, rascmoljiti se
ormān, ormána, im., m.r. - ormar
òndale, pril. - odande
òstrāg, prijed. - odostraga
òtale, pril. - odatle
òtamo, pril. - od tamo, odande
òtkaćen, -a, -o, pridj. - neuobičajenoga ponašanja
òtkale, pril. - odakle
òvdale, pril. - odavde
pazárit, pàzārim, gl. - trgovati
pèlcer, pèlcera, im., m.r. - presadnica

pěškīr, pěškīra, im. m.r. - ornamentirani komad platna s posebnom namjenom
pījac, pījāca im., m.r. - tržnica
pīnter, pīntera, im., m.r. - bačvar
pògača ùkiselo - naziv za orahnjaču, makovnjaču i ostale slične kolače
pònjava, pònjave, im., ž.r. - veći komad platna od domaćega tkanja, obično od pamuka
ponjāvca, ponjāvca, im., m.r. - manji komad tekstila domaće izrade, obično tkan od vune
pràma, prijed. - prema
prèd tō, pril. - uoči toga, prije toga
pròmaja, pròmaje im., ž.r. - propuh
prīd, prijed. - pred, ispred
râdenica, râdenice, im., ž.r. - marljiva ženska osoba
rérna, rérnē, im., ž.r. - pećnica
sáde, pril. - sad
sīrcē, sīrcēta im., s.r. - ocat
skřlat, skřlam, gl. - smlaviti, nadvladati, o bolesti
snāja, snājē, im., ž.r. - snaha
sōs, sōsa, im., m.r. - umak
sprovòdit se, spròvodim se, gl. - zabavljati se
staròsvatit, staròsvatim, gl. - obavljati uloga staroga svata
sūpa, sūpe, im., ž.r. - juha
svēt, svēta, im., m.r. - ljudi
šljòknit, šljòknem, gl. - udariti, oboriti, o zdravstvenoj tegobi
šnājderica, im. ž.r. - krojačica
šógōr, šógōra, im., m.r. - sestrin suprug
špòret, špòreta, im., m.r. - štednjak
tànjīr, tanjīra, im., m.r. - tanjur
tèpsija, tèpsije, im. ž.r. - lim za pečenje
túdē, pril. - tu
ünūtri, prijed. - unutra
üveče, pril. - uvečer
věšmašīna, věšmašīne, im., ž.r. - perilica rublja
zamàndrake, zamàndrāka, im. pl.t. - tričarije

ZAKLJUČAK

Bogdanovački govor pripada slavonskim posavskim govorima jer se u njemu još može čuti akut. Odras jata u ovome govoru nije konzistentan. Postoje sve tri vrste odrasa, iste riječi izgovorene od istih kazivača imaju različit odraz. Potrebna su daljnja istraživanja kako bi se otkrila tendencija ovoga govora glede te jezične karakteristike i uzroci njezina kolebanja. To je svakako obilježje koje ovaj govor čini zanimljivim.

Na ostalim razinama očita je sličnost s ostalim slavonskim govorima. Pojavljuju se šćakavizmi, nepostojanje glasa h, u glagolskom pridjevu radnom jednine muškoga roda steže se

ao u o (*reko*), izostanak krajnjega i u infinitivu, zamjenički pridjevi na -akav tvore se na -aki (*kaki taki*), itd.

U leksiku se pojavljuju turcizmi i germanizmi, što je također često u slavonskim govori-
ma.

Većina kulturnih pojava, od odijevanja do godišnjih i životnih običaja, razlikuje se bar u sitnicama od sela do sela pa tako i bogdanovački govor ima svoje vlastite karakteristike. On nedvojbeno pripada slavonskim posavskim govori-
ma, ali je specifičan – ponajprije po nekonzistentnosti refleksa jata.

Ovaj je prilog samo nacrt za proučavanje bogdanovačkoga govora. Daljnje proučavanje odnosi se na naglasni sustav, a sve je to temelj za proučavanje bogdanovačkoga govora u prošlosti i na promjene koje se u jeziku javljaju, posebno nakon Domovinskoga rata.

POPIS LITERATURE

- Berbić Kolar, E. & Kolenić, Lj. (2014). *Sičanske riči*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D. i dr. (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bilić, A., Kolenić, Lj. (2004). Govor mjesta Andrijaševci. Bilić, Anica, ur. *Šokačka rič 1, Zbornik radova Znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt*. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, 5-49.
- Državni zavod za statistiku. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*. Dostupno na URL: <http://www.dzs.hr>.
- Horvat, V., ur. (1998). *Bogdanovci: Svjedočanstvo o postojanosti vjekovnog hrvatskog naselja*. Zagreb: Gradski muzej Vukovar.
- Ivšić, S. (1913). Današnji posavski govor. *Rad*, 197, 9–138.
- Jozić, Ž. (2004). Najstariji naglasni tip posavskoga govora danas. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30.1: 73-83.
- Kapović, M. (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kolenić, Lj. (1997). Slavonski dijalekt. *Croatica*, sv. 45-46, Zagreb: 101-116.
- Kolenić, Lj. (1999.) Morfološko-tvorbene osobine ilačkoga govora u okviru slavonskoga dijalekta. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 11, 41-47.
- Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing.
- Lisac, J. (2003). Slavonski dijalekt: između autohtonosti i utjecaja. *Migracijske i etničke teme* 19.1: 5-14.
- Lukežić, I. (1996). Polazišta i teze za istraživanje iločke skupine govora. *Croatica*, sv. 42-44, Zagreb: 213-236.

Local idiom in the village Bogdanovci

Abstract: The article provides a description of the local idiom in the village Bogdanovci, in Vukovar-Srijem County. People from Bogdanovci were exiled from their village during the Croatian War of Independence. Their local idiom is on the borderline of a type of idioms belonging to Slavonian dialect, called „posavski“. Idiom of Bogdanovci has not yet been presented in detail. This article describes the phonology, morphology, syntax, word formation and the lexical level of this idiom, according to the audio recordings made during a field research. Described facts are corroborated by examples. It is confirmed that this idiom belongs to the type „posavski“. What is specifically interesting in this idiom, is the reflex of *jat*.

Keywords: Bogdanovci, dialectology, local idiom, reflex of *jat*, Slavonian dialect.

Gesprochene Sprache des Ortes Bogdanovci

Zusammenfassung: Der Artikel befasst sich mit den sprachlichen Merkmalen der gesprochenen Sprache des Ortes Bogdanovci im östlichen Teil Kroatiens, Gespanschaft Vukovar-Srijem. Die Bewohner von Bogdanovci waren in der Zeit des Heimatkrieges (kroatische Bezeichnung für Kroatienkrieg, der ein Teil der Jugoslawienkriege war) ausquartiert. Diese lokal gesprochene Sprache befindet sich an der Grenze des «posavski Typ» des slawonischen Dialekts und wurde bislang in der dialektalen Literatur nicht detailliert aufgegriffen. Entsprechend des zugänglichen Audiomaterials vor Ort wurden im folgenden Artikel fonologische, morphologische und syntaktische Merkmale, sowie die lexikalischen und Wortbildungsstrukturen dieser gesprochenen Sprache in Bezug zur kroatischen Standardsprache und des slawonischen Dialekts mit Beispielen beschrieben. Es wurde bestätigt, dass sich die gesprochene Sprache innerhalb des «posavski Typ» befindet. Besonders interessant ist die vorkommende Auswirkung des *jat*.

Schlüsselbegriffe: Bogdanovci, Dialektologie, lokale gesprochene Sprache, *jat* Auswirkung, slawonischer Dialekt